

ТРАНСКОРДОННІ ТА ІНТЕГРАЦІЙНІ НАПРЯМИ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СФЕРІ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ РЕГІОНУ

У даній статті визначені основні напрямки щодо формування регіональних стратегій розвитку підприємництва в сфері сільського туризму на засадах транскордонного та інтеграційного співробітництва.

В данной статье определены основные направления формирования региональных стратегий развития предпринимательства в сфере сельского туризма на основах трансграничного и интеграционного сотрудничества.

Постановка проблеми. Інтеграція в економічні структури Європейського Союзу потребує від України розроблення та вдосконалення моделі взаємовідносин центра та регіонів, яка б відповідала принципам, стандартам, нормам та механізмам регіональної політики Євросоюзу, сприяла розвитку нових форм співробітництва між регіонами, а також міжнародного співробітництва територій, особливо на сучасному етапі становлення України.

Один з інструментів успішної політики регіонального розвитку, який останнім часом набуває поширення, є активізація прикордонного та транскордонного співробітництва, тому актуальним сьогодні є аналіз розвитку транскордонного співробітництва в сфері туристично-рекреаційного підприємництва.

Науковці вважають, що увага до розвитку прикордонних регіонів пояснюється їхнім інфраструктурним навантаженням у системі міжнародних економічних зв'язків, що охоплює реалізацію контрольних, бар'єрних, контактних і розподільних функцій. У зв'язку з цим тенденції світового господарського розвитку у найбільш конкретизованому вигляді позначаються на специфіці господарювання прикордонних територій, а саме:

- такі регіони законодавчо забезпечують транскордонний рух товарів в умовах лібералізації торгівлі;
- прикордонні регіони виконують контактні, а також бар'єрні функції під тиском динамічно зростаючого транскордонного руху населення у формах міжнародної міграції трудових ресурсів, туризму, ділових і освітніх поїздок, що є проявом глобалізації світових міжгосподарських відносин;
- утворюються регіональні інтеграційні об'єднання у випадку відставання або депресивності прикордонних територій, обумовлених їхнім периферійним положенням;
- загальносвітовою тенденцією є зміцнення прав і розширення повноважень органів місцевої влади, зокрема у сфері співробітництва з відповідними органами влади суміжних територій зарубіжних країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми транскордонного співробітництва України досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні науковці

та фахівці. Вони знайшли відбиток у численних публікаціях таких авторів як П. Беленький, О.О. Другов, С. Максименко, Ю. Макогон, Н. Мікула та ін. [1, 2, 3]. Але повного комплексного аналізу транскордонної співпраці для розвитку підприємництва в туристично-рекреаційній сфері на основі прикладних та новітніх наукових досліджень не містить жодна з українських публікацій. Крім того, процеси та тенденції у цій галузі розвиваються настільки швидко, що простежити їх достатньо повною мірою і відносно близькою перспективою не уявляється можливим.

Мета статті – виявити напрямки формування регіональних стратегій розвитку підприємництва в сфері сільського туризму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Динаміка розвитку євро регіонального співробітництва доволі переконливо свідчить про значну її активізацію, обумовлену, передусім, реалізацією мети загальноєвропейського значення – «розмивання» кордонів між країнами-членами Євросоюзу і вирівнювання диспропорцій розвитку центральних та периферійних регіонів у кожній з країн.

Україна активно включилася в процес створення євро регіонів на початку 1993 р. і на даний час бере участь у шести з них: Карпатський, Буг, Нижній Дунай, Верхній Прут, Дніпро та Слобожанщина. Територія України, що входить до складу євро регіонів, становить 33,9% її загальної площі, де мешкає понад 28% населення країни. Подальший розвиток їх взаємовідносин набуває особливої актуальності з урахуванням сусідства з ЄС.

Для забезпечення економічного розвитку регіонального підприємництва треба мати не тільки чітку і виважену стратегію їх соціально-економічного розвитку, а й дієвий набір інструментів реалізації такої стратегії. Одним із інструментів такої стратегії, на нашу думку, може стати транскордонне співробітництво підприємств сільського зеленого туризму.

Термін «транскордонне співробітництво» вперше був введений в Мадридській Конвенції загальних принципів транскордонного співробітництва, в якій транскордонне співробітництво визначається як «будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблен-

*Нездоймінов С.Г. – ст. викладач кафедри економіки та управління туризмом Одеського державного економічного інституту.

**Андрєєва Н.М. – головний науковий співробітник відділу економіко-екологічних проблем приморських регіонів Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, д-р екон. наук, м. Одеса.

ня добросусідських відносин між територіальними громадами, що перебувають під юрисдикцією двох або декількох сторін, а також укладання з цією метою будь-яких необхідних угод або досягнення домовленостей» [4].

Таким чином, транскордонне співробітництво означає співпрацю суміжних територій сусідніх держав, де визначальною ознакою є наявність кордону між співпрацюючими територіями. В умовах інтеграції транскордонне співробітництво сусідніх держав поглиблюється. В основу транскордонних відносин має бути покладений не галузевий принцип, як в інших видах співробітництва, а територіальний підхід. Прикордонні зв'язки відрізняють яскраво виражений товарно-грошовий характер, тенденції до децентралізації і більш високий ступінь самостійності низових ланок. Насамперед, варто виходити з того, що прикордонні зв'язки – не самоціль. Вони повинні слугувати одним з факторів переходу господарства регіону від замкнутого типу до відкритого.

Головною метою для всіх підприємств, які беруть участь у прикордонній співпраці, є створення єдиного економічного простору для спільної діяльності національних підприємств та підприємств сусідніх держав, організація буферних зон на шляху переміщення виробничих ресурсів на внутрішні та зовнішні ринки, розвиток регіональних ринків продукції, забезпечення економічної стабілізації та економічне зростання регіонів.

Також метою транскордонного співробітництва є розвиток соціально-економічних, науково-технічних, туристичних, культурних зв'язків і добросусідських відносин між органами місцевого самоврядування або місцевими органами виконавчої влади України та територіальними громадами або органами влади сусідніх держав.

Європейці дійшли висновку, що багато проблем можна успішно вирішувати на регіональному рівні

шляхом міжтериторіального співробітництва прикордонних регіонів двох і більше країн. Так виникло нове поняття у міжнародному співробітництві – «єврорегіон» як нова модель територіально-економічного утворення, в якій головна увага в міжнародному співробітництві переноситься на регіональний рівень.

Наукова парадигма регіональної економіки визначає Єврорегіон як вищу організаційну форму транскордонного співробітництва між територіальними громадами або місцевими органами влади прикордонних регіонів двох або більше держав, що мають загальні границі. Його утворення спрямоване на координацію взаємних зусиль і здійснення ними узгоджених дій у різних сферах життєдіяльності відповідно до національного законодавства і норм міжнародного права для вирішення загальних проблем в інтересах людей, що населяють його територію по обидва боки державного кордону [5].

Утворення Єврорегіонів відбувається шляхом укладання угод про транскордонне співробітництво між органами місцевої влади транскордонних територій. Вони є правовим підґрунтям для формування об'єднаних адміністративно-територіальних одиниць муніципального і регіонального рівнів, зацікавлених у спільній реалізації різнопланових проектів у межах певної сукупності транскордонних регіонів.

Розвиток співробітництва на рівні єврорегіонів координує Асамблея Європейських регіонів. Мета діяльності Асамблеї полягає у нівелюванні рівня у сфері економіки, політики, культури тощо, тобто підтягуванні відстаючих регіонів на потрібний рівень.

У 1998 р. після зустрічі Президентів України, Молдови та Румунії було вирішено створити Єврорегіон Нижній Дунай у складі Одеської області України, уїздів Кагул та Кантемир Республіки Молдова і трьох повітів Румунії – Галац, Тульча, Бреїла (див. рис. 1).

Рис. 1. Склад Єврорегіону Нижній Дунай

Нормативно-правовою базою для створення цього єврорегіону стала Європейська рамкова конвенція стосовно транскордонного співробітництва, Договір про добросусідство і співробітництво між Україною і Румунією, Угода між урядами України та Республіки Молдова про співробітництво прикордонних адміністративно-територіальних одиниць, а також Протокол про тристороннє співробітництво між Україною, Молдовою і Румунією [6].

До цього часу Одеська область вже мала великий досвід транскордонної співпраці: вона є членом п'яти авторитетних європейських організацій – Асамблеї Європейських регіонів, Робочої Співдружності Придунайських країн (РСПК), Асоціації прикордонних регіонів Європи, Конференції Приморських регіонів Європи і Асамблеї виноробних регіонів Європи. В даний час існують три об'єктивні причини для успішної роботи придунайського єврорегіону: перша причи-

на – Румунія є членом ЄС; друга – Молдова прагне до моря, що можливо здійснити через євро регіон; третя – на більшій території Бесарабії (південь Одеської області) фактично немає виробництва, що дає можливість для його організації саме тут за умов розвитку сільського туризму.

Програма дій в Євро регіоні Нижній Дунай включає розвиток економічного співробітництва в сфері туризму та рекреації, лібералізацію прикордонних і митних стосунків, відбудову нових пропускних пунктів, економічних зон вільної торгівлі тощо. Асамблея Європейських регіонів прийняла рішення фінансувати українську програму щодо збереження унікального природного комплексу – дельти річки Дунаю.

Євро регіон Нижній Дунай є зоною інтересу також через те, що він розташований на перехресті чотирьох транспортних коридорів: №7 та №9 за Критськими угодами ЄС, а також інтермодальних коридорів – Чорноморського економічного співробітництва (ЧЕС) та Євразійського транспортно-комунікаційного коридору. На цей фактор варто звернути особливу увагу при плануванні інфраструктури цього регіону.

Функціонування євро регіону Нижній Дунай показало, що спільними зусиллями можна вирішити такі питання, які кожний із сторін окремо були б не під силу, в першу чергу у зв'язку з великими фінансовими витратами. Це стосується реалізації таких дорогих екологічних проектів як «Транскордонне співробітництво у менеджменті та сталому розвитку природоохоронних територій євро регіону Нижній Дунай» (бюджет проекту – 3 млн. євро), «Придунайські озера, Україна. Стабільне відновлення та збереження природного стану екосистем» (фінансувався програмою TACIS CBC, бюджет – 2,5 млн. євро), «Розробка менеджмент-плану для захисту біологічного різноманіття та сталого розвитку природоохоронних територій євро регіону Нижній Дунай» (бюджет проекту – 241,215 тис. євро). У рамках цих проектів здійснено моніторинг озер та їх водозаборів, створено відповідну технологічну та технічну базу, проведено підготовку місцевих спеціалістів згідно з європейськими стандартами; розроблено практичні рекомендації для попередження виникнення екологічних проблем у водах Придунайських озер, практичні рекомендації стосовно поліпшення комерційного рибальства на озерах, розроблено рекомендації щодо реалізації нового проекту «Технічна допомога транскордонному співробітництву з метою менеджменту та сталого розвитку природоохоронних територій басейну Нижнього Дністра» (бюджет проекту – 2 млн. євро) [7].

У вересні 2001 р. було налагоджено поромну переправу Рені – Галац, відкриття якої спростило процедуру встановлення контактів між мешканцями та туристами прикордонних регіонів. Окрім цього була відкрита вантажно-пасажирська лінія Рені – Тульча.

Зараз у рамках Робочої співдружності придунайських країн триває робота зі створення судноплавної лінії Відень (Австрія) – Ізмаїл (Україна) з використанням круїзних суден Українського Дунайського пароплавства (УДП). Здійснення цього про-

екту є дуже важливим для подолання наслідків двох військових конфліктів в Югославії.

В 2008 р. у регіоні був започаткований новий проект Європейського Союзу «Укріплення інтеграції прикордонних регіонів у сфері розвитку сільського туризму», як один із дійсних інструментів регіональної політики сталого розвитку і який реалізується в рамках програми Добросусідства Румунія-Україна.

Реалізація проекту дозволить направити зусилля на вирішення таких проблем:

- залучення малого бізнесу та підприємців до розвитку сільського зеленого туризму, який має важливе значення для відродження традиційного господарського укладу та оздоровлення економіки аграрних районів в регіоні;

- розповсюдження в регіоні практики агрорекреаційного сервісу та екологічної культури населення;

- розвиток та схоронність етнокультурної самобутності населення південних районів регіону, яка може стати ексклюзивною конкурентною перевагою на міжнародному туристичному ринку та дозволить області увійти до основних регіональних ринків сільського та етнографічного туризму в Європейській Спільноті.

Розробку проекту «Укріплення інтеграції прикордонних регіонів у сфері розвитку сільського туризму» здійснювала Одеська обласна сільськогосподарська дорадча служба «Центр розвитку та правової підтримки села», партнерами проекту є обласна організація «Агентство регіонального розвитку», «Національна асоціація розвитку гірських районів «РОМОНТАНА» (Румунія). Метою реалізації проекту визначено формування на території Одеської області туристичного кластеру, який орієнтований на розвиток сільського туризму, інтегрованого в українські та європейські туристичні мережі. В ході першого етапу проекту були проведені дослідження сучасного стану та аналіз перспектив розвитку сільського зеленого туризму в Одеській області; визначений перелік рекреаційних територій для залучення підприємців аграрного сектору до розбудови сільського туризму; започатковано роботу з формування інформаційно-ресурсної бази розвитку сільського туризму; відкрито 4 регіональних представництва в містах Ізмаїл, Комінтерново, Балта, Білгород-Дністровський; розроблений веб-сайт проекту підприємців, до реалізації проекту розроблено 5 новітніх туристичних маршрутів та структуроване туристична інформація, яка необхідна для співпраці з туроператорами та турагентами Одеського регіону та прикордонних регіонів Румунії та Молдови. Сумісно з районними державними адміністраціями науковцями кафедри економіки та управління туризмом Одеського державного економічного університету було організовано семінари для підготовки фахівців держрайадміністрацій та підприємців сільських районів області – приватних господарів садіб.

Будь-яка господарська діяльність людини звичай ведеться за посередництвом господарських суб'єктів, якими є підприємства. Господарські підприємства, які працюють у галузі агротуриз-

му, називають агротуристичними суб'єктами. Агротуристичні суб'єкти приймають участь в агротуристичному процесі, який включає планування, створення, пропозицію, продаж і споживання агротуристичних продуктів і послуг.

Головною групою агротуристичних суб'єктів є сільські господарства. Крім виробництва рослинної і тваринної продукції, вони постачають агротуристичні продукти і послуги або надають виключно агротуристичні послуги. Концепція агротуризму створена власне для сільських господарств з метою збільшення їх прибутковості. Тепер агротуризм став привабливим також для інших правових форм господарської діяльності. Ним зайняті також домашні (особисті) господарства, розташовані у сільських місцевостях, які не є сільськими господар-

ствами, але також мають відповідні засоби для надання агротуристичних послуг. Вони функціонують в рамках господарської діяльності за власний рахунок. Якщо масштаби надання агротуристичних продуктів і послуг є великими, створюють більш підготовлені правові форми для поширення діяльності в сільському туризмі.

Таким чином, з метою координації дій та подальшого розвитку підприємницької діяльності за цільовими установками бізнесу та органів державної влади, які діють за дорученням уряду в сфері регіонального розвитку, можна запропонувати схему розвитку сільського зеленого туризму в туристично-рекреаційному комплексі. Функціонально-структурна схема відображає сільський зелений туризм, як суспільно-економічне явище та засоби реалізації цільових установок (рис. 2).

Рис. 2. Функціонально-структурна схема розвитку сільського туризму

На нашу думку функціонально-структурна схема дає можливість зосередити цільові установки розвитку сільського туризму на чотирьох рівнях управління: державний, регіональний, локальний, підприємницький. Стратегія розвитку сільського туризму в Європі показує, що у багатьох сільських регіонах Європи сільське господарство більше не є найважливішою формою використання землі і діяльністю сільської громади. Так, частка громади, що працює у сільськогосподарському секторі, складає від 30% їхньої загальної кількості в Греції, до 2-7% - у Нідерландах і Великобританії. Щоб при цьому не обезлюднювались сільські території, органи влади і самоврядування за активної участі сільських громад і громадських організацій, вживають спеціальних заходів до того, щоб якомога більше видів несільськогосподарської діяльності розвивалось саме у сільській місцевості.

В Одеській області зроблені перші кроки з розвитку сільського зеленого туризму у Татарбунарському районі (с. Нова Фрумушика, агросадиби для прийому гостей із закордону), Білгород-Дністровському районі („Острів Робінзона”, „Миколаївка привітає” та ін.); у Біляївському „Ранчо дядюшки Бо” – це відпочинок у стилі кантрі в селі Нерубайське на жи-

вописному березі Хаджибеївського лиману, за 4 км від Одеси та 10 км від Чорного моря. Асоціація фермерів „Придунав’я” запрошує до унікальних куточків природи Ізмаїльського району Одеської області, відвідати біосферний заповідник, систему озер, познайомитися з неповторною культурою і звичаями багатьох націй, які тут проживають. Всього станом на 01.10.09р. діє більш 90 агроосель, 40 підприємницьких структур сільського зеленого туризму.

Як свідчать дані в порівнянні з 2006р. має місце збільшення підприємств, які розвивають діяльність з прийому та обслуговування туристів в приватних господарствах. Треба відзначити, що з урахуванням реалізації напрямку щодо підготовки підприємств сільського туризму зазначеного вище проекту транскордонного співробітництва, очікується зростання приватних підприємств – власників агроосель у три рази до кінця 2010р. Дослідження структури виробництва рекреаційно-туристичних послуг підприємств агротуристичного бізнесу регіону показали, що лівова доля послуг належить охоті та рибальству, екологічним екскурсіям, але має бути задіяним винний та кінний туризм, екскурсії до природно-ландшафтних парків (рис. 3).

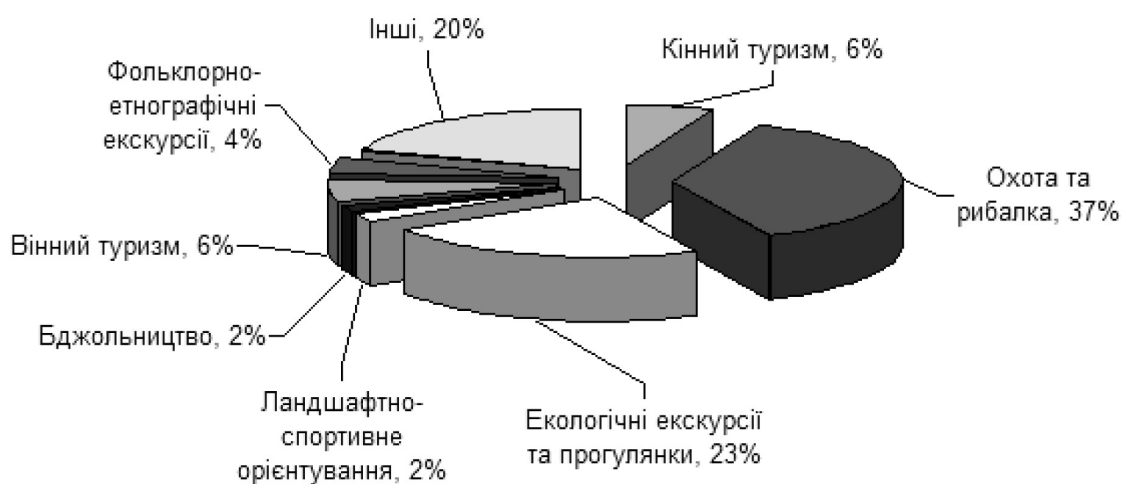

Рис. 3. Структура регіонального турпродукту сільського зеленого туризму

Додаткову складність для розвитку ринку послуг сільського туризму в Україні створює його надзвичайна роздробленість та нестандартизованість. Фактично, кожен господар виставляє на ринок пропозицію, що має дуже багато індивідуальних особливостей і порівняно мало спільних рис. З певної точки зору, це створює позитивну специфіку українського сільського туризму, забезпечуючи його неповторну різноманітність. Але як туристам, так і туроператорам важко орієнтуватись у цьому різноманітті, тож нерідко саме через це вони віддають перевагу стандартним готельним пропозиціям.

З метою розвитку різних форм поселення у сільських садибах, підвищення якості комплексного

обслуговування туристів, наданих послуг розміщення та організації сільського туризму, в травні 2008 р. Правління Співки сприяння розвитку сільського зеленого туризму прийняло програму добровільної категоризації у сфері сільського зеленого туризму „Українська гостинна садиба”, яка придатна для застосування добровільної категоризації індивідуальних та колективних засобів розміщення та підвищить рівень якості туристичних послуг.

Висновок. Таким чином, новітні процеси агрорекреаційного напрямку туризму визначають якісний перехід суспільства від задоволення потреб життєзабезпечення мешканців великих міст до задоволення потреб «вільного часу», об'єктивні суспільні

зрушення, викликані глобалізаційними процесами та зафіксовані в зміні попиту туристичного споживання у внутрішньому туризмі. Дотримання принципів комплексно-пропорційного розвитку підприємницьких ринкових структур та елементів дозволяє визначити нові форми територіальної організації регіонального туризму. В сенсі визначеної проблематики, важливим є транскордонні та інтеграційні взаємодії суб'єктів туристичного ринку і сільської території, яка здійснюється у двох напрямках:

1) цільовому, сутність якого полягає в забезпеченні потреб населення туристичними послугами, внаслідок чого формуються розподільчо-споживчі зв'язки між виробниками-підприємцями турпродукту та його споживачами. При цьому і споживання, і виробництво турпродукту необмежені, тобто будь-який суб'єкт ринку регіону може розробити та запропонувати на ринок будь-який продукт чи турпослугу, а споживач має право в будь-який точці світового ринку зробити альтернативний вибір для задоволення мандрівки чи відпустки.

2) ресурсному, який забезпечується споживанням туристами природних благ (умов та ресурсів) та культурно-історичних ресурсів певної території і проявляється в формуванні рекреаційних зв'язків. Параметри цих зв'язків залежать від унікальності турпропозиції, розробленої на основі унікальності регіональних ресурсів. Процес формування туристичних територіальних агроцентрів є комплексуючим процесом, який характеризується рівнем позиціонування вже діючих та відомих туристам, диференціацією та концентрацією виробництва/споживання послуг, сезонним попитом, розвитком нових місць туристичного призначення. В основу виділення територіальних рекреаційних територій для розвитку сільського туризму має бути закладена їх типологія, спеціалізація діяльності підприємств галузі

Поступила до редакції 01.02.11

і їх концентрація. Саме територіальна концентрація та спеціалізація лежать в основі розвитку територіальних об'єднань підприємців сільського зеленого туризму та їх транскордонного співпідприємництва.

Література

- 1.Беленький П.Ю. Регіональна політика збалансованого соціально-економічного розвитку / П.Ю. Беленький, О.О. Другов // Регіональна економіка. – 2005. – № 1. – С. 96-106.
- 2.Макогон Ю.В. Форми и направления межрегионального трансграничного сотрудничества: монография, изд. 2-е, исп. и дополн. / Ю.В. Макогон, В.И. Ляшенко. – Донецк: ООО «Юго-Восток ЛТД», 2003. – 512 с.
- 3.Мікула Н.А. Міжрегіональне та транскордонне співробітництво: [монографія] / Н.А. Мікула. – Львів: ІРД НАН України, 2004. – 395 с.
- 4.Кухарська Н.О. Організація та розвиток транскордонного співробітництва в євро регіоні Нижній Дунай / Н.О. Кухарська // Регіональна економіка. – 2008. – № 1. – С. 13-22.
- 5.Школа І.М. Євро регіон як модель прискореного розвитку прикордонних територій у рамках транскордонного співробітництва: досвід Росії / І.М. Школа, О.В. Бабінська // Регіональна економіка. – 2003. – № 2. – С. 167-179.
- 6.Нездоймінов С.Г. Туризм як фактор регіонального розвитку: методологічний аспект та практичний досвід: [монографія] / С.Г. Нездоймінов. – Одеса: Астропринт, 2009. – 304 с.
- 7.Андрєєва Н.М. Економіко-екологічне прогнозування як системна методологія збалансованого природокористування приморського регіону / Н.М. Андрєєва // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць. – 2009. – Вип. 36. – С. 230-235.

© С.Г. Нездоймінов, Н.М. Андрєєва, 2011

УДК 339.137.2

В.И. Захарченко*
С.В. Чумакова**

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ФАКТОРОВ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ СТРАНЫ В УСЛОВИЯХ МИРОВОГО КРИЗИСА

Розглянуто сутність і фактори конкурентоспроможності країни в умовах глобалізації. З урахуванням пріоритету завдань економічного росту, розроблена концепція його індексації по галузях.

Рассмотрены сущность и факторы конкурентоспособности страны в условиях глобализации. С учетом приоритета задач экономического роста, разработана концепция его индексации по отраслям.

Введение. Конкурентоспособность национальной экономики – явление сложное, неоднозначное. В настоящее время не существует единого мнения о сущности

конкурентоспособности национальной экономики [3].

Эксперты международного экономического форума национальную конкурентоспособность в рыноч-

* Захарченко В.И. – профессор кафедры економіки та управління, д-р екон. наук, професор.

**Чумакова С.В. – здобувач.

Одеський національний університет ім. І. Мечникова, м. Одеса.